

Chin L.O.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
Полтавська державна аграрна академія

Chip Liydmyla

Poltava State Agrarian Academy

МАКРОЕКОНОМІЧНА КОН'ЮНКТУРА АГРАРНОГО РИНКУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У статті вдосконалено концептуальні підходи до сутності аграрного ринку. Виявлено особливості функціонування даного сегменту залежно від галузі. Доведено, що аграрний ринок розвивається, незважаючи на кризові економічні явища чи нестабільність, однак при цьому набуває нових рис та характеристик. Обґрунтовано, що кон'юнктура являє собою одну з головних ознак ринкових відносин, вона характеризує ринкову ситуацію, сформовану на основі співвідношення попиту й пропозиції, і дає змогу зробити висновок про стадії життєвого циклу товарів, суб'єктів ринку, галузей, цінову рівновагу. Виявлено основні чинники, які формують кон'юнктуру аграрного ринку, та особливості її функціонування в умовах нестабільності. Проведено діагностику сучасних тенденцій формування кон'юнктури аграрного ринку.

Ключові слова: ринок, аграрний ринок, кон'юнктура, макроекономічна рівновага, економічна нестабільність, тенденції розвитку, чинники формування кон'юнктури.

Постановка проблеми. Аграрний ринок являє собою складну систему, яка має низку взаємозв'язків із зовнішнім середовищем, а саме із суміжними галузями, конкурентами та споживачами майже з усього світу, постачальниками основних та оборотних засобів, фінансовими установами та іншими інституціями, які здійснюють позитивний або деструктивний вплив на дану сферу. Аграрний ринок функціонує, незважаючи на кризові економічні явища чи нестабільність, сільськогосподарська та продовольча продукція користується попитом попри спад економічної активності, інфляцію, безробіття, структурні зміни. Разом із тим даний сектор економіки є вкрай чутливим до будь-яких коливань, оскільки є дотичним із більшістю соціально-економічних систем.

Сьогодні світова економіка перебуває у черговій економічній кризі. Однак на відміну від попередніх дана ситуація зумовлена мало прогнозованим чинником – COVID-19, який підсилив існуючі соціально-економічні проблеми та створив нові. За таких умов кон'юнктура аграрного та агропродовольчого ринків досить швидко змінюється і стає непрогнозованою та незбалансованою. Виходячи із цього, дослідження питань попиту і пропозиції на аграрному ринку в умовах економічної нестабільності та кризи є вкрай актуальним та своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що стосуються формування та збалансування кон'юнктури ринку, було й залишається одним із провідних напрямів економічного дослідження. Основополож-

никами теорії ринку та ринкової кон'юнктури можна вважати А. Сміта, Д. Рікардо, К. Джинні, А. Маршалла, М. Портера, Дж. Кейнса, С. Брю, К. Макконелла, Ф. Котлера, П. Самуельсона та ін. Ці дослідження не втрачають своєї актуальності, їхні економічні закони та концепції є базою для обґрунтування сучасних ринкових теорій. При цьому дані класичні постулати набувають нових значень залежно від галузі та чинників, які діють у конкретний час та в певних умовах.

Особливості формування кон'юнктури аграрного ринку відображено в працях В.Г. Андрійчука, О.В. Березіна, Л.М. Березіної, В.В. Зіновчука, Є.М. Кирилюка, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, П.Т. Саблука та ін. Кожен науковець розглядає аграрний ринок та його кон'юнктуру з різних точок зору та вносить свої корективи у загальноприйнятну концепцію. Разом із тим науковці підкреслюють перманентність умов ринкових відносин, що зумовлює нестабільність у формуванні ринкової кон'юнктури і підкреслює необхідність проведення додаткових досліджень у даному напрямі.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування сутності аграрного ринку відповідно до нових умов господарювання, які характеризуються кризою та економічною нестабільністю, виявлення особливостей та чинників формування кон'юнктури аграрного ринку за таких умов, діагностика тенденцій, які характеризують сучасну кон'юнктуру ринку.

Виклад основного матеріалу. Дослідження кон'юнктури аграрного ринку в умовах економічної нестабільності має ґрунтуватися насамперед на виявленні

базових умов та особливостей розвитку безпосередньо аграрної галузі. Як зазначає Є.М. Кирилук, «формування аграрного ринку відбувається відповідно до загальних закономірностей функціонування і розвитку ринкового механізму; аграрний ринок як певна система економічних відносин поряд з особливостями, що визначаються специфікою самого товару (аграрної продукції), має риси, властиві йому саме як частини цілісної ринкової системи (ринку), тому сутність самого аграрного ринку викристалізовується із загального розуміння економічної категорії «ринок». У науковій і спеціальній літературі довгий час тривали широкі дискусії щодо сутності й змістовної наповненості даної категорії, і на те були об'єктивні причини, оскільки ця категорія є досить ємною й уживається у декількох значеннях» [5, с. 2].

Саме поняття «ринок» прийнято розглядати як «тип господарських зв'язків між суб'єктами економічної системи» [3, с. 82]. У широкому розумінні «ринок є складником товарно-грошових відносин та являє собою сукупність відносин економічної власності з приводу вторинного привласнення й відповідного відчуження у сфері обміну через механізм цін на товари і послуги, механізм інфляції, а також державного та наддержавного регулювання цін, попиту і пропозиції» [6]. Також категорія «ринок» розглядається як «сукупність економічних відносин між ринковими суб'єктами з приводу купівлі-продажу ринкових об'єктів на визначеній території, за певний проміжок часу за умови вільного кон'юнктурного ціноутворення, обмеженого державного регулювання, свободи вибору і вільного розпорядження предметами купівлі-продажу в умовах обмежених ресурсів під впливом глобалізації економіки» [7, с. 171].

Аграрний ринок також у класичному розумінні являє собою сукупність відносин із приводу купівлі та продажу продукції, при цьому має низку особливостей. Досить комплексне трактування даній категорії надають науковці ННЦ «Інститут аграрної економіки»: «Аграрний ринок – це сфера взаємодії суб'єктів ринку із забезпечення виробництва і вільного руху сільськогосподарської продукції, продовольчих товарів, технологій, засобів виробництва і послуг для агропромислового комплексу, аграрної науково-технічної продукції» [8, с. 21]. Також ринок розглядається як «ефективний механізм задоволення потреб товаровиробників і запитів споживачів, найважливішою властивістю якого є те, що він виступає чутливим регулятором і координатором системи комерційних зусиль суб'єктів ринку, спрямованих на виробництво і реалізацію конкурентоспроможних агропродовольчих товарів для забезпечення продовольчої безпеки і формування експортного потенціалу держави» [4, с. 22]. У широкому розумінні агропродовольчий ринок – це «сукупність відносин, визначених у часі та просторі, з приводу купівлі-продажу сільськогосподарської продукції, продуктів її переробки та побічної продукції, що об'єднані в складну ієрархічно впорядковану структуровану систему, яка охоплює підсистеми та сегменти, що можуть бути пов'язаними та непов'язаними між собою» [1, с. 58].

Отже, аграрний ринок є базисом агропродовольчого ринку і має всі ознаки класичного ринку, доповненого галузевими особливостями аграрної сфери. Кон'юнктура – це одна з головних ознак ринкових відносин, яка характеризує ринкову ситуацію, сформовану на основі співвідношення попиту й пропозиції, за її станом можна зробити висновок про стадії життєвого циклу товарів, суб'єктів ринку, галузей, цінову рівновагу. На кон'юнктуру аграрного ринку впливає низка чинників, які можна об'єднати в кілька груп: структурні, конкурентні, галузеві, маркетингові, організаційно-економічні, політичні. Структурні чинники впливають на ринок у цілому, оскільки характеризують поділ ринку на сектори і визначають місце аграрного сегменту у структурі економіки. Також ці чинники визначають стадію життєвого циклу ринку та його суб'єктів, можливість зростання на вибраному сегменті, наявність незадоволеного попиту та можливостей його задоволення.

Конкурентні чинники формування кон'юнктури можна розглядати з позиції моделі М. Портера, яка характеризує конкуренцію між існуючими конкурентами, можливість появи нових конкурентів та товарів-замінників, розглядаються постачальники та споживчі настрої. Щодо галузевих чинників, то в даній групі чинників доцільно розглянути особливості аграрного ринку, зокрема високий ступінь стандартизованості продукції, участь у ринкових відносинах аграрного сегменту всіх країн (одні виступають активними споживачами, інші – виробниками та основоположниками аграрної політики на світовому рівні). Виняткове значення мають маркетингові чинники формування кон'юнктури, оскільки в умовах перевиробництва продукції, у тому числі й аграрної, ефективні продажі напряму залежать від ефективності маркетингу (рис. 1).

Організаційно-економічні та політичні чинники у своїх взаємозв'язках забезпечують якомога ефективніше виконання ринком своїх функцій та роботу ринкового механізму. Головне завдання аграрної політики має полягати у формуванні продовольчої безпеки держави та здійсненні ефективного експорту за умови надлишку продукції, а також імпортування тих товарів, для виробництва яких відсутні ресурси або їх використання є надто дорогим.

Кон'юнктура аграрного ринку в умовах економічної нестабільності зміщується, й її рівновага є нестійкою та непрогнозованою. За таких умов формування стратегії розвитку аграрного сектору економіки у цілому та його окремих суб'єктів господарювання стає неможливим. Можна виділити низку особливостей формування кон'юнктури аграрного ринку в умовах економічної нестабільності:

неможливість довгострокового планування, стратегія розвитку перетворюється на антикризову програму; управлінські рішення, прийняті в умовах нестабільності, носять короткостроковий і локальний характер; цінові стратегії формуються передусім залежно від платоспроможності попиту і вже після цього врахо-

Рис. 1. Характеристика чинників формування кон'юнктури аграрного ринку

Джерело: розроблено автором

вуючи чинник ефективності виробництва та продажу аграрної продукції;

відбувається перерозподіл ринку, з'являються нові лідери та аутсайди ринку;

важливу роль починають відігравати ресурсозберігаючі технології, які сприятимуть зниженню витрат;

на перший план виходять соціальні аспекти купівлі-продажу аграрної продукції, оскільки головним завданням економіки і політики держави стає забезпечення мінімальних стандартів та підтримання продовольчої безпеки, на що відповідно реагує ринок.

Характеризуючи фактичну кон'юнктуру аграрного ринку та її зміни, доцільно розглянути світові обсяги виробництва, продажу, споживання, торговельний баланс, а також залишки продукції (табл. 1). Значну

питому вагу в структурі світового аграрного ринку займають круп'яні культури.

Ринок круп'яних культур суттєво зростає, що пов'язано насамперед зі збільшенням попиту на дану продукцію, спровоковану зростанням чисельності населення у світі. Так, обсяг виробництва круп'яної продукції у 2020/2021 маркетинговому році, за прогнозними даними, становитиме 2 780,5 млн т, що на 422,9 млн т, або на 17,9%, більше порівняно із 2011/2012 м. р. За рахунок залишків минулого року пропозиція даного виду аграрної продукції у 2020/2021 м. р. становитиме 3 663,3 млн т, що на 741,2 млн т, або на 25,4%, більше показника 2011/2012 м. р. Щодо міжнародної торгівлі, то протягом досліджуваного періоду кожного року спостерігається позитивне сальдо. Суттєво збільшуються запаси продукції, які у 2020/2021 м. р. становили

Світова кон'юнктура ринку круп'яної продукції у світі

Маркетинговий рік	Виробництво, млн т	Пропозиція, млн т	Споживання, млн т	Торгівля, млн т	Кінцеві запаси, млн т	Світовий коефіцієнт запасу до використання, %
2011/12	2357,6	2922,1	2321,0	322,5	597,0	25,6
2012/13	2317,9	2915,0	2332,2	318,2	594,0	24,3
2013/14	2557,5	3151,5	2449,1	363,7	673,6	26,9
2014/15	2607,9	3281,5	2507,8	377,0	770,7	30,2
2015/16	2583,2	3353,9	2550,5	393,0	797,8	30,5
2016/17	2661,8	3459,6	2613,5	406,6	844,0	31,9
2017/18	2696,9	3540,9	2649,5	422,7	884,7	33,0
2018/19	2648,7	3533,4	2677,8	410,4	871,9	32,4
2019/20	2710,9	3582,8	2689,4	423,7	882,7	32,5
2020/21	2780,5	3663,3	2732,4	433,0	926,8	32,9
Відхилення 2020/21 від 2011/12	422,9	741,2	411,4	110,6	329,8	X

Джерело: узагальнено автором за [2]

32,9%, тоді як у 2011/2012 м. р. цей показник становив 25,6%. Основними експортерами круп'яної продукції, зокрема пшениці, є Аргентина, Австралія, Канада, країни ЄС, Казахстан, Росія, Україна та США. Саме аграрна політика цих держав та їх пропозиція і споживання на аграрній продукції визначають кон'юнктуру світового ринку.

Таким чином, сучасна кон'юнктура аграрного ринку нині формується в умовах економічної нестабільності, що пов'язано зі світовою економічною кризою, викликаною пандемією коронавірусу. Окрім того, невизначеність умов господарювання пов'язана з несприятливими погодними умовами для ведення сільського господарства у світі та, зокрема, в Україні. Нині для більшості країн світу сільське господарство виступає донором для відновлення інших економічних сфер, що підкреслює вагомість аграрного сектору у світових соціально-економічних відносинах.

Висновки. Аграрний сектор економіки є провідною сферою, що забезпечує економічну безпеку та розвиток інших складників соціально-економічних систем як на локальному, так і на глобальному рівні.

Кон'юнктура аграрного ринку формується під дією як загальних, так і специфічних чинників. Зокрема, під час моделювання майбутньої рівноваги попиту і пропозиції слід урахувати структурні зміни в економіці, діяльність конкурентів, маркетингові стратегії, позиції основних гравців ринку, державну політику, зокрема у сфері протекціонізму, квотування, сертифікації, стандартизації, валютні курси, а також організаційно-економічні аспекти, які визначають умови господарювання на мікро- і макрорівні.

Загальні тенденції, що характеризують світову кон'юнктуру аграрного ринку, свідчать про суттєве зростання пропозиції аграрної продукції з відповідним зростанням обсягів споживання, міжнародна торгівля аграрною продукцією поживається, незважаючи на кризові явища та загальний спад економіки, на світовий аграрний ринок виходять нові гравці, які певним чином змінюють умови формування кон'юнктури.

Перспектива досліджень у цьому напрямі полягає в обґрунтуванні ефективних механізмів розвитку аграрного ринку в нових післякризових умовах під впливом глобалізації економіки.

Список літератури:

1. Bilan Yu.V., Nitsenko V.S., Samoilyk Iu.V. Conceptual modeling of agri-food market development under economy's globalization. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3(11). Ч. 1. С. 54–61.
2. World Food Situation. URL : <http://www.fao.org> (дата звернення: 09.06.2020).
3. Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Київ : Центр учбової літератури, 2009. 688 с.
4. Дудар Т.Г., Дудар В.Т. Формування маркетингу відносин суб'єктів агропродовольчого ринку на шляху подальшої євроінтеграції. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 1(2). С. 134–141.
5. Кирилюк С.М. Аграрний ринок як економічна категорія: сутнісні ознаки й особливості. *Агросвіт*. 2011. № 12. С. 2–10.
6. Маркс К., Энгельс Ф. Манифест Коммунистической партии. Москва : Политиздат, 1971. 64 с.
7. Самойлик Ю.В. Концептуальна сутність і структура агропродовольчого ринку. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. 2016. Vol. 2. № 4. Р. 161–173. URL: www.are-journal.com (дата звернення: 09.06.2020).
8. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції : практичний посібник / В.М. Алексійчук та ін. ; за ред. П.Т. Саблука. Київ : ІАЕ УААН, 2000. 556 с.

References:

1. Bilan, Yu.V., Nitsenko, V.S., Samoilyk, Iu.V. (2017) Conceptual modeling of agri-food market development under economy's globalization. *Naukovyi visnyk Polissia*, no. 3(11), vol. 1, pp. 54–61.
2. World Food Situation. Available at: <http://www.fao.org> (accessed 09.06.2020).
3. Biletskaya L.V., Biletsky O.V., Savich V.I. (2009) *Ekonomichna teoriia (Politekonomiia. Mikroekonomika, Makroekonomika)* [Economic theory (Political Economy. Microeconomics, Macroeconomics)]. Kiev: Tsentr uchbovoi literatury, 688 p.
4. Dudar T.G., Dudar V.T. (2016) Formuvannia marketynhu vidnosyn subiektiv ahroprodovolchoho rynku na shliakhu podalshoi yevrointehratsii [Formation of marketing of relations of the subjects of the agri-food market on the way of further European integration]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Ekonomika*, vol. 1(2), pp. 134–141.
5. Kirilyuk E.M. (2011) Ahrarnyi rynek yak ekonomichna katehoriia: sutnisni oznaky y osoblyvosti [The agricultural market as an economic category: essential features and features]. *Agrosvit*, vol. 12, pp. 2–10.
6. Marx K., Engels F. (1971) *Manyfest Kommunistycheskoi party* [Manifesto of the Communist Party]. M.: Politizdat, 64 p.
7. Samoylik Yu.V. (2016) Kontseptualna sutnist i struktura ahroprodovolchoho rynku [Conceptual essence and structure of the agri-food market]. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 2, no. 4, pp. 161–173. Available at: www.are-journal.com (accessed: 09.06.2020).
8. Aleksyichuk V.M., Ambrosov V.Y., Balanyuk I.F., Sabluk P.T. and others (2000) *Formuvannia ta funktsionuvannia rynku ahropromyslovoi produktsii: prakt. posib.* [Formation and functioning of the market of agri-industrial products: practical guide]. Kiev: IAE UAAS, 556 p.

МАКРОЭКОНОМИЧЕСКАЯ КОНЬЮНКТУРА АГРАРНОГО РЫНКА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

В статье усовершенствованы концептуальные подходы к сущности аграрного рынка. Выявлены особенности функционирования данного сегмента в зависимости от отрасли. Доказано, что аграрный рынок развивается, несмотря на кризисные экономические явления или нестабильность, однако при этом приобретает новые черты и характеристики. Обосновано, что конъюнктура представляет собой один из главных признаков рыночных отношений, она характеризует рыночную ситуацию, сложившуюся на основе соотношения спроса и предложения, и позволяет сделать вывод о стадии жизненного цикла товаров, субъектов рынка, отраслей, ценовом равновесии. Выявлены основные факторы, которые формируют конъюнктуру аграрного рынка, и особенности ее функционирования в условиях нестабильности. Проведена диагностика современных тенденций формирования конъюнктуры аграрного рынка.

Ключевые слова: рынок, аграрный рынок, конъюнктура, макроэкономическое равновесие, экономическая нестабильность, тенденции развития, факторы формирования конъюнктуры.

MACROECONOMIC CONJUNCTURE OF THE AGRICULTURAL MARKET UNDER THE OF ECONOMIC INSTABILITY CONDITIONS

The conceptual approaches to the essence of the agricultural market have been improved in the article. The functioning peculiarities of this segment depending on the industry have been revealed. It has been proved that the agricultural market is developing despite the economic crisis or instability; however, it acquires new features and characteristics. It has been substantiated that the situation is one of the main features of market relations; it characterizes the market situation, formed on the basis of supply and demand, and allows drawing conclusions about the stages of the goods life cycle, market participants, industries, price equilibrium. The main factors that shape the situation of the agricultural market and the peculiarities of its functioning in conditions of instability have been identified. It has been proved that a lot of factors influence the situation in the agricultural market. These factors can be combined into several groups: structural, competitive, industrial, marketing, organizational and economic, political. The situation of the agricultural market under the economic instability conditions is shifting and its balance is unstable and unpredictable. Under such conditions, the strategy formation for the agricultural sector development is impossible. The formation of agrarian market conditions under economic instability conditions has many features: impossibility of long-term planning, development strategy turns into an anti-crisis program; management decisions made under instability conditions are short-term and local; pricing strategies are formed primarily depending on the solvency of demand, and secondly, taking into account the factor of production efficiency and agricultural products sale; there is a redistribution of the market, new market leaders and outsiders appear; resource-saving technologies are beginning to play an important role, which will help reduce costs; the social aspects of purchase and sale of agricultural products come to the fore, as the main task of the economy and policy of the state is to ensure minimum standards and maintenance. The up-to-date tendencies diagnostics of the agrarian market conjuncture formation has been carried out. It has been proved that today for most countries of the world agriculture is a donor for the renovation of other economic spheres, which emphasizes the importance of the agricultural sector in world socio-economic relations.

Key words: market, agrarian market, conjuncture, macroeconomic equilibrium, economic instability, development tendencies, factors of conjuncture formation.